

Словенска терминологија данас

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC MEETINGS

Volume CLXVII

DEPARTMENT OF LANGUAGE AND LITERATURE

Book 28

SLAVONIC TERMINOLOGY TODAY

Accepted at the 5th meeting of the Department of Language and Literature
of 30th May, 2017, on the basis of reviews presented by *Predrag Piper*
and *Rajna Dragičević*

Editors

PREDRAG PIPER, full member of the Academy
Dr VLADAN JOVANOVIĆ

BELGRADE
2017

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXVII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Књига 28

СЛОВЕНСКА ТЕРМИНОЛОГИЈА ДАНАС

Примљено на V скупу Одељења језика и књижевности
од 30. маја 2017. године, на основу реферата
академика *Предрага Пипера* и проф. др *Рајне Драгићевић*

Уредници

академик ПРЕДРАГ ПИПЕР

др ВЛАДАН ЈОВАНОВИЋ

БЕОГРАД

2017

Издају
Српска академија наука и уметности
и
Институт за српски језик САНУ

Уређивачки одбор

Предраг Пипер, редовни члан САНУ, Слободан Реметић, редовни члан АНУРС,
проф. др Мато Пижурица, проф. др Срето Танасић, проф. др Софија
Милорадовић, проф. др Рајна Драгићевић, доц. др Исидора Бјелаковић,
проф. др Викторија Людвигівна Иващенко, проф. др Сергей Викторович
Гринев-Гриневић, др Сергей Дмитриевич Шелов, prof. dr Ewa Wolnicz-Pawłowska,
к. ф. н. Вячеслав Константинович Щербин, др Марина Спасојевић и
др Владан Јовановић

Рецензенти појединачних радова

проф. др Слободан Реметић, редовни члан АНУРС, проф. др Гордана Јовановић,
проф. др Мато Пижурица, проф. др Људмила Поповић, проф. др Срето Танасић,
dr Peter Weiss, prof. dr Ewa Wolnicz-Pawłowska, проф. др Рајна Драгићевић,
проф. др Душко Витас, проф. др Сергей Викторович Гринев-Гриневић,
проф. др Софија Милорадовић, проф. др Александар Милановић, др Марта
Бјелетић, др Снежана Петровић, др Викторија Людвигівна Иващенко,
доц. др Исидора Бјелаковић, к.ф.н. Вячеслав Константинович Щербин,
др Владан Јовановић

Лектор и коректор радова на српском језику
Марија Селаковић

Коректура резимеа на енглеском језику
Clare McGinn Zubac

Превод и коректура резимеа на руском језику
Свејлана Гољак, Эльвира Анатольевна Сорокина

Коректура радова на руском језику
Эльвира Анатольевна Сорокина

Припрема за штампу
Милан Тасић

Тираж 400 примерака

Штампа
Службени гласник, Београд

САДРЖАЈ

Уводно слово 9

I. ПОГЛЕД НА РАЗВОЈ ТЕРМИНОЛОШКИХ И ТЕРМИНОГРАФСКИХ ИСТРАЖИВАЊА У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА. ПРАВЦИ У ТЕРМИНОЛОГИЈИ

Викторія Людвігівна Іващенко: Слов'янське термінознавство: проблематика й перспективи розвитку	15
Эльвира Анатольевна Сорокина: Формирование теории <i>языка для специальных целей</i> (ЯСЦ)	29
Сергей Викторович Гринев-Гриневич: Антропологистика как современное развитие терминоведения	41
Кацярына Пятроўна Любецкая: Спецыяльная лексіка беларускай мовы як аб'ект даследавання беларускіх лінгвістаў у канцы ХХ – пачатку ХХІ стст.	51
Marta Małachowicz: Prace dyplomowe z dziedziny terminologii i terminografii powstałe w instytucie komunikacji specjalistycznej i interkulturowej uniwersytetu warszawskiego w latach 2010–2015	61

II. ТЕРМИНОЛОГИЈА И РЕЧНИЦИ

Сергей Дмитриевич Шелов: Универсальный терминологический словарь: новый тип терминологических словарей	71
Юрий Николаевич Марчук: Проблемы многоязычной терминографии	85
Марија С. Ђинђић: Обрада лингвистичких и граматичких термина у двојезичном описном речнику (на примеру Новог турско-српског речника / Yeni Türkçe-Sırpça Sözlük)	91

Данко Шипка: Двојезична терминографија исламских термина	101
Рада Стијовић, Олга Сабо, Ранка Станковић: Речник САНУ као база терминолошких речника (на примеру Речника кулинарства)	109
Володимир Володимирович Дубичинський: Терминографичні праці харківських лексикографів	125
Вячеслав Константинович Щербин: Отраслевая лексикография Беларуси	135

III. ГРАМАТИЧКА И ЛИНГВИСТИЧКА ТЕРМИНОЛОГИЈА

Јованка Радић: О логичким основама српских лингвистичких термина на <i>-ица</i> и <i>-ина</i>	149
Милош М. Ковачевић: О термину субјекат у србистици	173
Вељко Ж. Брборић: Српска правописна терминологија данас – у науци и настави	187
Драго Тешановић: Централни и периферни суфикси у српској дериватологији	197
Сања Ж. Ђуровић: Основни појмови морфематике српског језика	213
Марина Љ. Спасојевић: Појмовно-терминолошки апарат при проучавању глаголског вида и сродних појава у србистици у светлу аспектолошких приступа	229
Наташа С. Вуловић: Употреба основних фразеолошких термина у српској (и словенској) лингвистици	243
Владан З. Јовановић: Српска терминологија у <i>Речнику словенске лингвистичке терминологије</i> из угла савременог стања српске лингвистике	253
Milan Harvalík: Slovánská onomastická terminologie v mezinárodním kontextu	267
Iveta Valentová: Slovenská onomastická terminológia	277

IV. СТАНДАРДИЗАЦИЈА ТЕРМИНА У ПРОШЛОСТИ И САДАШЊОСТИ. ТЕРМИНИ И КЊИЖЕВНОЈЕЗИЧКА НОРМА

Виктор Д. Савић: Српски називи документа у средњем веку – према самим документима (1189–1346)	291
Исидора Г. Бјелаковић: Синонимија у терминологији код Срба у 18. и 19. веку (математичка географија и астрономија)	305
Александар М. Милановић: Развој српске терминолошке мисли у 19. веку: допринос Лазе Костића	317

Марина С. Јањић: Школска терминологија у дијахронијској перспективи	331
Ewa Wolnicz-Pawłowska: Problemy terminologiczne w działalności UNGEGN	343
Tanja Fajfar: Jezikovnokulturna ustreznost kot terminološko načelo	351
Mojca Žagar Karer: Terminološko svetovanje: izkušnje in perspektive	361
Lana Hudeček: Anglizmi u hrvatskome nazivlju	371
Milica Mihaljević: Terminologija kao deskriptivna ili preskriptivna znanost – stanje u Hrvatskoj	383

V. ТЕРМИН И ЛЕКСИЧКИ СИСТЕМ

Милорад П. Дешић: Специјална лексика и полисемија	407
Рајна М. Драгићевић: Детерминологизација као процес општег лексичког фонда	417
Mariusz Górnicz: Czy naukowcy z krajów słowiańskich lubią terminy metafory?	425

VI. ФУНКЦИОНАЛНА РАСЛОЈЕНОСТ ТЕРМИНОЛОШКОГ ИЗРАЗА – НАУЧНА, ПРОФЕСИОНАЛНА (СТРУЧНА) ТЕРМИНОЛОГИЈА И СПЕЦИЈАЛНА ЛЕКСИКА ДУХОВНЕ И МАТЕРИЈАЛНЕ КУЛТУРЕ НАРОДНИХ ГОВОРА

Ружица С. Левушкина: Лексеме из општег лексичког фонда као термини у сфери православне духовности	439
Альбіна Анатоліївна Ковтун: Способи непрямой номінації релігійних понять в українській мові	451
Ђорђе Р. Оташевић: Рад на српској слободнотидарској терминологији	461
Гордана Р. Штасни: Термини у домену нанотехнологије	469
Оксана Чмелікова-Газдошова: Субстантивовані прикметники в українській і чеській юридичній термінології	481
Бојана С. Милосављевић: Филозофска лексика у речнику и у говору	493
Милан С. Ајдановић: Грецизми у српском географском терминосистему	509
Валентина Федоровна Новодранова: Когнитивное моделирование терминосистемы предметной области знания	521
Ольга Михайловна Рылкина: Способы терминообразования русских нозологических терминов (на материале русскоязычной терминологии детской кардиологии)	529

Тамара Валентиновна Рожкова: Статус и типологизация глагола в медицинской терминологии	537
Елена Викторовна Рыжкина: О некоторых динамических процессах в современной русской терминологии	549
Маргарита Николаевна Лазарева: О соотношении интернационального и национального в научных названиях растений (на материале русского языка)	557
Оксана Вікторівна Нарушевич-Васильсва: Семантико-тематична та категорійно-поняттєва організація української термінології харчової промисловості	567
Драгана И. Радовановић: Од Вукове трпезе из његовог Рјечника до Матичиног једнотомника	577
Неђо Г. Јошић: Народни називи воћака код Срба и критеријуми њиховог раслојавања	587
Мирјана С. Петровић-Савић: Из географске терминологије Јадра	599
Ивана В. Лазић-Коњик: Лексика традиционалне културе према тематским пољима	613
Софија Ј. Мићић-Кандијаш: Лексиколошки и лексикографски аспекти превођења енглеских медицинских израза на српски	625

VII. ЕЛЕКТРОНСКЕ ТЕРМИНОЛОШКЕ БАЗЕ ПОДАТАКА И ЊИХОВА ПРИМЕНА У ТЕРМИНОЛОГИЈИ, ТЕРМИНОГРАФИЈИ И ЛЕКСИКОГРАФИЈИ. ТЕРМИНОЛОШКИ САЈТОВИ И ПОРТАЛИ

Александр Васильевич Зубов: Способы автоматического извлечения терминов из текста	639
Paweł Kowalski, Zofia Rudnik-Karwatowa: Wykorzystanie terminologii w systemie informacyjno-wyszukiwawczym językoznawstwa sławistycznego iSybisław	643
Maja Bratanić, Ana Ostroški Anić, Siniša Runjaić: Od baze do portala – razvoj nacionalne terminološke infrastrukture	657
Jana Levická: Počiatky slovenskej terminologickej databázy a jej súčasnosť a budúcnosť	667
Максим Олегович Вакуленко: Віртуальна українсько-російсько-англійська термінографічна лабораторія з фізики: сучасні лінгвістичні технології у фаховій мові	679

УВОДНО СЛОВО

Зборник пред нама настао је из реферата изложених на Међународном научном симпозијуму *Словенска терминологија данас*, који се одржао 11–13. маја 2016. године у Београду, у организацији Српске академије наука и уметности (Одељења језика и књижевности), Института за српски језик САНУ, Академије наука и умјетности Републике Српске (Одјељења књижевности и умјетности) и Матице српске. У Организационом одбору скупа били су: Предраг Пипер, редовни члан САНУ, Слободан Реметић, редовни члан АНУРС, проф. др Срето Танасић, проф. др Софија Милорадовић, проф. др Мато Пижурица, проф. др Рајна Драгићевић, доц. др Исидора Бјелаковић, др Викторија Људвиговна Ивашченко, к. ф. н. Вјачеслав Константинович Шчербин и др Владан Јовановић. Секретари Организационог одбора били су др Марина Спасојевић и др Мирјана Петровић-Савић, а научни секретари: Весна Ђорђевић и Бојана Томић. Будући да је један од основних циљева с којим је основано Друштво српске словесности био рад на стварању српске научне терминологије, одржавање Симпозијума у оквиру програма обележавања 175 година од оснивања Друштва, данас Српске академије наука и уметности, била је прилика изнова се подсетити овог важног догађаја.

На Међународном научном симпозијуму *Словенска терминологија данас* изложено је 63 реферата, а учесници су били из 11 земаља: Србије, Републике Српске (Босна и Херцеговина), Хрватске, Словеније, Пољске, Чешке, Словачке, Русије, Белорусије, Украјине и Сједињених Америчких Држава.

Првог дана, пре него што је Симпозијум званично био отворен, одржан је састанак чланова Терминолошке комисије при Међународном комитету слависта, по унапред припремљеном програму Комисије. На састанку Комисије, поред осталог, разговарано је о динамици рада на изради колективне монографије *Словенска терминологија крајем 20. и почетком 21. века* и изради библиографије радова из терминолошке лингвистичке проблематике за поменути период. Поред чланова Комисије, на Симпозијуму су учествовали домаћи и страни филолози из више лингвистичких дисциплина, будући да терминологија представља важан сегмент номенклатуре сваке појединачне науке, дисциплине, па тако и лингвистике у целини.

Скуп је отворен поздравном речју потпредседника Српске академије наука и уметности академика Љубомира Максимовића, а потом су поздравне речи упутили и представници других установа у својству организатора и покровитеља скупа: проф. др Слободан Реметић, редовни члан Академије наука и умјетности Републике Српске, др Миодраг Матицки, потпредседник Матице српске, проф. др Срето Танасић, директор Института за српски језик САНУ, и проф. др Љиљана Бајић у име Савеза славистичких друштава Србије и Међународног комитета слависта. На пленарној седници, којој су председавали академик Предраг Пипер, др Викторија Људвиговна Ивашченко и проф. др Срето Танасић, изложено је седам реферата, у којима су представљена истраживања у области терминологије из седам словенских лингвистичких средина: Украјине, Русије, Словеније, Белорусије, Пољске, Хрватске и Србије.

Другог дана скупа организоване су две паралелне секције, уобличене у два преподневна и два послеподневна блока. Након сваког блока предвиђена је и реализована петнаестоминутна дискусија. У оквиру прве секције изложено је деветнаест реферата, у којима су обрађивани проблеми из лингвистичке терминологије у словенским језицима, затим представљене анализе термина из разних области знања и стваралаштва из угла етимологије, историјског развоја и савременог стања, анализирана практична питања упоредне и вишејезичне терминологије и терминографије. У оквиру друге секције, изложено је деветнаест реферата, у којима су обрађене теме везане за место термина у лексичком систему словенских језика, упоредно изучавање терминолошких система, израду терминолошких електронских база и портала, као и израду терминолошких речника.

Током трећег дана скупа паралелне секције подразумевале су преподневни и један послеподневни блок (само у првој секцији), након којих је, такође, организована петнаестоминутна дискусија. У оквиру прве секције изложено је дванаест, а током друге секције седам реферата. У рефератима су обрађиване теме које се односе на функционалну раслојеност терминолошког израза, затим питање терминологије у језицима специјалне намене, проблем интернационализације и национализације у терминологији словенских језика итд. С обзиром на славистичку природу скупа, теме реферата, као што је било очекивано, у првом реду биле су посвећене дескриптивним, нормативним и компаративним аспектима словенске терминологије данас и у њеној историји.

Радови представљени у овом зборнику одражавају главне токове у којима се у словенском свету данас развија терминологија схваћена у два основним значењима – као 1) уређен систем специјалних лексичких јединица у служби одређене науке, струке, духовности, уметности и сл. и као 2) аутономна лингвистичка дисциплина која се бави изучавањем термина као

јединица термилошког система. Садржај зборника чине радови који су груписани у оквиру следећих целина: *I. Поглед на развој термилошких и термилографских изражавања у словенским језицима. Правци у терминологији, II. Терминологија и речници, III. Грамаћичка и лингвистичка терминологија, IV. Стандардизација терминологије у прошлости и садашњости. Термини и књижевнојезичка норма, V. Термин и лексички систем, VI. Функционална слојеност термилошког израза – научна, стручна (професионална) терминологија и специјална лексика духовне и материјалне културе народних говора, и, као последње поглавље, VII. Електронске термилошке базе података и њихова примена у терминологији, термилографији и лексикографији. Термилошки сајтови и портали.*

Овај симпозијум била је згодна прилика да се сагледа српска терминологија у ширем словенском лингвистичком контексту, да се погледа оно што је досад урађено и оно што још треба урадити. С друге стране, учешће великог броја домаћих лингвиста на скупу и објављивање њихових радова у овом зборнику омогућује да се српска лингвистика у пољу терминологије на ваљан начин представи широј словенској публици.

Уредници

РАЗВОЈ СРПСКЕ ТЕРМИНОЛОШКЕ МИСЛИ У 19. ВЕКУ: ДОПРИНОС ЛАЗЕ КОСТИЋА*

Александар М. Милановић**

У раду се анализирају теоријско-методолошке поставке развитка и стабилизације српске терминологије које је поставио Лаза Костић, као и конкретни резултати у виду понуђених правних и филолошких термина. Сходно језичкој ситуацији код Срба у другој половини 19. века, Костић одбацује актуелне славенизме руског и рускословенског порекла, оживљавајући истовремено само ретке архаичне српскословенизме. Напредо са овим процесом Костић гради и неологизме у духу народног језика, трудећи се да обезбеди њихову системност кроз селекцију типа творбе (извођење), творбених модела и творбених морфема (пре свега карактеристичних суфикса) који су већ имали одређену традицију у изградњи термина.

Кључне речи: Лаза Костић, терминологија, неологизам, архаизам, позајмљеница, славенизам, српскословенизам, изведеница, сложеница

0. *Развој српске термиолошке мисли у 18. и 19. веку.* Српске термиолошка мисао готово да је била у зачетку током 18. и почетком 19. века. Наша научна и стручна терминологија махом су се ослањале на интернационалне (по пореклу грчке или латинске), руске, рускословенске или немачке термине, као и на посрбице и калкове речи страног порекла, са ређим термиолошким експериментима везаним за оригинално стварање неологизама. По пореклу хетерогена терминологија условљавала је и појаву многих синонима и дублета, на шта су већ скренули пажњу прво Ирена Грицкат (1964), а потом и Павле Ивић (1998: 207): „Требало је створити многобројне термине који су недостајали, а растуће интересовање за правилност језика стављало је на дневни ред и језичку критику већ створених термина, међу којима је било и много дублета“. Током 19. в. озбиљнијих теоријских радова о терминологији није било све до оснивања Друштва српске словесности, тако да су ствараоци нових термина били, практично, препуштени искључиво сопственој иницијативи и сопственом језичком осећању. Сведочанство о таквом развоју лингвистичке терминологије, на пример, даје нам докторска

** Рад је резултат на пројекту *Српски језик и његови ресурси: теорија, опис и примена* (бр. 178006), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

* Филолошки факултет, Београд; aleksandar.jus@gmail.com

дисертација Ане Ранђеловић (2016), а сличну слику пружила је и анализа терминологија у областима астрономије, математичке географије, картографије и сродних дисциплина, извршена у дисертацији Исидоре Бјелаковић (2017), као и у низу њених радова.

У литератури је већ истакнут и значај Курцбековог немачко-српског и српско-немачког речника *Немеџки и сербски словар* (1790, 1791) за развој српске терминологије, што је, додајмо, још увек недовољно проучено питање (Павић 1979: 64, 135–138). Одређени подстицај развоју термилошке мисли дале су и српске институције: неупоредиво мањи Матица српска (Милисавац 1986), а суштински Друштво српске словесности, основано 1841. године. После термилошких расправа у Друштву српске словесности, које се залагало за превођење међународних термина (Грицкат 1964; Ивић 1998: 208), ово лингвистичко питање привлачило је све више пажње на српском језичком простору.

Велики значај развоју терминологије, међутим, давали су и истакнути ствараоци у српској култури, било својим теоријским радовима било својим термилошким решењима. Међу ствараоце који су српску терминологију истовремено задужили расправама, новим идејама и новим терминима спадао је и један од најзначајнијих књижевника и публициста епохе романтизма, Лаза Костић.

1. *Терминолог Лаза Костић*. Милорад Радовановић (2011: 90) већ је с правом истакао и ширину Костићевих научних интересовања: „Лаза Костић се, ту и тамо, када му се то чинило аргументацијски умесним, мање-више у фрагментима, исказивао и као етимолог, семантичар, лексиколог, па терминолог, као нормативиста, и другачије“. У свим лингвистичким пословима су му, тачно запажа Хатица Крњевић, „главни узор били Вуков *Рјечник* и Даничићеви списи, премда се Костић са уважавањем обраћао и Јагићу и Миклошићу и Богишићу“ (Крњевић 1990: 335).

У терминологији Костић се окушао и као теоретичар и као практичар, тј. стваралац нових термина. Кључни Костићев теоријски рад о терминологији је „Нешто о данашњем стању нашега књижевнога језика уопће, и особито у нашој правничкој терминологији (приликом пријевода Дернбургових Пандеката)“ (Костић 1990а: 227–241), на који су до сада скретали пажњу Милорад Радовановић (2011) и Јасмина Грковић-Мејџор (2011), али се Костићеви судови о развоју овог лексичког слоја стандардног језика налазе и у његовим другим радовима. Како је дошло до превода дела правног садржаја са немачког језика, који је био и повод за изношење теоријских ставова, Костић је објаснио у раду „Једна поука за писце успомена (лично правило)“ (Костић 1992: 182–187).

Истовремено, Костић је и стварао терминологију, и то не само правну. Јако је значајан и његов допринос развоју филолошке терминологије, иако његови предлози махом нису опстали, јер је њима истовремено нудио импли-

цитно теоријске смернице и експлицитно конкретна решења која су морала бити макар повод за размишљање при стварању и стабилизацији српских термина у областима науке о језику и науке о књижевности.

2. *Лаза Костић као његовијачар њерминологије*. За разумевање Костићеве термилошке мисли битно је његово истицање, сасвим у вуковском духу, да је српски стандардни језик изграђен на основи живог говорног и фолклорног језика, тј. да је „*čisto narodan, čisti, nekvareni, nedoterivani folklore*“ и да, „*као најљепши међу живим језицима*“, „*није створ учених књижевника, ни пошљедак њиховог рада, као већина јевропских језика, већ је постао и развио се до највише љепоте у устима неписменог народа*“ (Костић 1990а: 227–228). Стога је и дужност термилога, сматрао је Костић, да га развија у томе духу, а не да га „*svatko vrijeđa i nagrđuje ko bez nevolje zastrani od čistog narodnoga govora, pa unosi samovoljno skovane riječi i rečenice*“ (Костић 1990а: 228). Битно је управо овде нагласити да је Костић, уз нпр. Симу Милутиновића Сарајлију и Ђорђа Марковића Кодера, па и Јована Јовановића Змаја, остао упамћен као један од најзначајнијих и најсмелијих „*ковача*“ нових речи у своме романтичарском поетском језику (Иванић 2011; Милановић 2011), али да је очито јасно дистанцирао језичко-стилске поступке и решења у лексици поетског језика и у терминологији стандардног језика.¹

Будући да је у при стварању правне терминологије у своме преводу са немачког претрпео снажну критику из Загреба, Костић је у своме одговору на њу, али и у другим радовима, образложио и основне принципе стварања српске терминологије. Када се Костићеви расути ставови саберу на једно место и систематизују, могуће је издвојити шест његових кључних принципа.

2.1. *Термијоријална дисперзија при избору термина*. Наспрам принципа строгог новоштокавског централизма који су успоставили други вуковци, Костић је предлагао да извор потенцијалног термина може бити било који српски дијалекат. У новинском тексту „*Очинци и пабирци*“ он на пример пише: „*Биоградске Српске новине* од 21. авг. о. г., бр. 183, доносе у свом *службеном дијелу*, 'Општа правила о краљ. српској државној лутрији за привредне циљеве'. (Циљеве? Лијепо. И лутрија је *игра* као и плојка. А нама је заиста мило што се службена терминологија у Србији обогатила ријечју из једне црногорске дјетиње игре.)“ (Костић 1990а: 201). Текст је написан у Црној Гори, а пише га Костић као дворски публициста, па ни фактор локалпатриотизма у његовој оцени не треба пренебрегнути. Међутим, Костић је и касније, у тексту о правној терминологији, осуђивао априорно одбацивање *регионализма* као извора за попуњавање лексичких (термилошких) празнина у стандардном језику: „*Ako se koji pisac nakani te nađe i napiše koju ređu ali čisto narodnu riječ, ta se ne prima, dosta da se slučajno ne govori u nekom kraju*“

¹ Опозицију *књижевни језик* : *њоејски језик* Костић није наглашавао у својим термилошким прилозима.

(Костић 1990а: 230). Управо регионално лексичко шаренило, очито је сматрао Костић, показује све богатство и лепоту народног језика, отуда при селекцији термина не треба запоставити нити један кутак српског језичког простора и одбацивати ређе, а потребне народне речи.

Иако је по изузетку допуштао селекцију регионализма, Костић је указивао и на значај наддијалекатског приступа при стандардизацији језика: „Још се не смије заборавити да народни говор није свуда једнак, у једном се крају говори овако, у другом онако. То ваља изравнати, а то све чини наука о језику, вјештина писања и списивања коју ваља научити, у којој се ваља увјежбати, а за то није довољан сам *folklore*“ (Костић 1990а: 228). Наведени цитат показује да је и Костић, баш као и зрели Вук Караџић, увиђао да се стандардни језик мора изграђивати као наддијалекатски коине, који у себе упија све што му је неопходно из различитих извора, али да се све потом у процесу стандардизације мора, костићевски речено, „изравањати“.

2.2. *Програмирана архаизација терминологије*. Архаизација терминологије произлазила је из Костићевог става да некадашњи српски народни и српкословенски језик треба да послужи као резервоари за богаћење актуелног стандардног језика. Указујући на сремске лексеме из Вуковог *Српског рјечника* које су већ крајем 19. в. застареле или нестале из живог говора, Костић је помало неочекивано закључио: „То су већ разговјетни знаци да је наш народни језик почео, иако само мјеставо али очевидно, старити и опадати“ (Костић 1990: 229). Из овог дискутабилног податка Костић изводи и задатак за будућег терминолога – култивацију стандардног језика кроз његову *конзервацију*, па и свесну *архаизацију*: „У такову је времену дућност svakoga свјесног и расудљивог књижевника да се бар у књизи томе одупре. Он ваља прво да храни све ријечи које се још говоре у народу; још више ће учинити који се да на спасавање ријечи које су почеле тонуту и more заборавља; а највише ће заслуга по народни језик себи стећи онај који уза све то још регне да зарони у бездан прошлости, те да из наших народних споменика изнесе све оно благо кога је nestalo са нашом државном самосталношћу, па да њим окријепи и обогати садашњи књижевни језик“ (Костић 1990а: 229–230). Примарни извор за реактивирање застареле лексике Костићу је био Даничићев *Рјечник из књижевних ствари српских*, сасвим релевантан за средњовековну српску правну терминологију (Грковић 1984).

Вођен увидима у терминолошке процесе из скорије српске прошлости, Костић је нарочито осуђивао калкирање, буквално превођење страних лексема и израза, и управо кроз контраст са овим поступком указивао на предности реактивирања архаизама. Тако је на пример домаћи архаизам *вавијест* код Костића добио предност и у односу на распрострањени термин *војам*, којем замера порекло: „Мени су многи замерили, па и *Hrvatska*, што хоћу да мјесто 'појма' да се реће *vavijest*, бар гдје се може поднијети други народни синоним. [...] Појам је фабрикат, а *vavijest* је *folklore*. Али да мало упоредимо и друге језике.

Riječ *pojам* skovana je po njemačkoj riječi 'der Begriff', po primjeru ruskom i češkom“ (Костић 1990а: 233). У прилог реактивирању архаичне лексике у функцији термина Костић је навео и два конкретна разлога.

Први Костићев разлог био је заправо патриотски и естетски, односно типично романтичарски: српске застареле речи подједнако су *леје* као и савремене српске, а лепше него стране. А лепе српске, иако застареле, речи одлично би попуниле лексичке, па и термиолошке, празнине у српском стандардном језику: „Prvi mi je razlog, a taj se i sam kaže, što je to isto tako naše kao i živ govor, što su te riječi isto tako lijepе kao i sadašnje, i što za moj veliki posao sadašnji jezik nije bio dovoljan“ (Костић 1990а: 240). Естетски фактор понегде је код Костића однео и превагу, те је архаизам истиснуо живу реч, што и он сам признаје: „Ne mogu se priseći da u tome nijesam kašto i pretjerao; uzeo sam starinsku riječ gdje ima živa u narodu. Npr. ima u narodu *skrbnik* za latinsku *curator*, a ja kažem, po spomenicima, *opravitelj*. Ponovio sam spomeničke riječi *objekt, objektivati, objetano* – sponsione obstructus – iako ima novijeh za tu misao“ (Костић 1990а: 240). Истичемо да је Костић у наведеном примеру активирао као термин архаичну изведеницу са суфиксом *-иџель*, игноришући чињеницу да је овај тип именица управо у Костићево време протериван од стране послеуковаца као књишко, непотребно наслеђе из црквенословенског и славено-српског језика.

Други Костићев разлог детаљније је објашњен јер спада у домен српске националне културне и језичке политике: „Drugi mi je razlog u tom poslu bio *politički*. Razumije se kulturno-politički. Ako hoćemo da održimo u svjetskoj trci na prosvjetnomu polju svoju narodnu osobinu, moramo se prvo latiti onoga oružja u kome smo bolji i jači od naših susjeda“ (Костић 1990а: 240). Костић је политичке разлоге објаснио кроз паралелу између мађарске и српске културе: „Oni su danas, da i ne spominjemo државности, gotovo u svakoj umnoj raboti daleko ispred nas, jedva ih naziremo. Samo nam ostaje još jedna žila narodnog života koja nam je jača od Madžara, a to je naše narodno blago u jeziku. Dok je madžarski književni jezik većinom fabrikat pismenih, učenih ljudi, te ga prosti puk mućno razumije, naš je ponikao iz naroda. Osobito smo mi jači od Madžara u spomenicima našeg jezika, u našem historijskom folkloru“ (Костић 1990а: 240). Терминологија ослоњена на претходне фазе развитка српског народног и књижевног језика представљала би, дакле, живу потврду српске културне и језичке традиције и поново би уносила књижевнојезички континуитет, прекинут Вуковом радикалном реформом.

На самом крају рада о правој терминологији, у поенти, Костић је још једном нагласио значај другог, културолошког разлога за архаизацију терминологије, оцењујући га вредносно као *виши*: „То је онај виши разлог што sam ја zahvatio u naše narodne spomenike malo dublje nego što bih po našoj dosadašnjiј navici to morao i smio činiti“ (Костић 1990а: 240). Костићево посезање

за језичким благом прошлих епоха и данас се тумаче и вреднују као процес богаћења стандардног језика чак и највиђенији србисти: „Све ово је чинио разумевајући да се 'народни језик' у процесу стандардизације мора богати-ти“ (Грковић-Мејџор 2011: 63). Како се овим термилошким поступком Костић удаљавао од кристализованог вуковског модела, Милорад Радовановић се са правом запитао: „У којој мери је језик Лазе Костића Вуков или вуковски језик?“ (Радовановић 2011: 89). Ово питање свој пуни смисао добија управо када се анализира Костићева терминологија, а одговор на њега се може тражити и у сфери Костићеве теорије укрштаја, односно у суду да његово „расправљање о језику, засновано на различној грађи, обједињује идеја о оплемењивању, тј. о укрштају вуковског, живог народног језика са оним језиком што га чувају стари књижевни списи“ (Крњевић 1990: 331).

2.3. *Избегавање неологизама у терминологији.* Ово начело се пре свега односило на непотребне нове термине и термине који нису сковани по творбеним моделима српског народног језика, а нарочито на калкове и друге необичне неологизме који су стварани у Загребу и који су неретко збуњивали добро језичко осећање просечних говорника: „Ali čim ko u Zagrebu ili u zagrebačkom području zaista i bez nevolje izmisli i skuje kakvu riječ, ta se odmah prima na sve strane, čisto se grabe o nju, od Lovćena do Kladova. Isto tako rado primaju hrvatski novinari utakmice nenarodne riječi iz srpske ruke, samo što to ređe biva“ (Костић 1990а: 231).² Костић је запажао двострани утицај термилошких неологизама: и слабији утицај српских термина на хрватску језичку праксу, и јачи утицај хрватских термина на српску праксу: „U nekadašnjoj zagrebačkoj kovnici postala je riječ *srećka* i *vučenje*, *izvlačenje*, le tirage, die Ziehung. Kad je Srbija postala samostalna i zavela državne 'lozove', primila je te riječi u svoju terminologiju“ (Костић 1990а: 234). Сами крај Костићевог рада о правним терминима доноси апел књижевницима и новинарима да се окану грађења непотребних неологизама, тј. да у „наш лијепи језик“ не уносе „one proklete galice nagrđilice“ (Костић 1990а: 241).

Првенствено загребачким термилошким неологизмима Костић се враћао више пута, увек их смештајући у пејоративни контекст: „Кад смо већ при језику, да споменемо и неке, да тако речемо, необике, које су већ прегле да постану обичне у Загребу, те бисмо их могли назвати *загребизмима*“ (Костић 1990в: 160). Не без ироније истиче се продор „загребизама“ у српску стручну, нпр. спортску, терминологију, као и потискивање постојећих речи на рачун помодних: „Толико су такве зиме ријетке и у нашем појасу, па и у сјевернијим крајевима нашега народа, да су на пр. Загрепчани морали сковати за то 'књижевну' ријеч, те мјесто тоциљања реку *склизвање*, а тоциљајку

² Расправа о језику Загреба распламсала се међу Србима нарочито после познатог Вуковог наступа у Друштву српске словесности, а најрадикалнији критичар хрватске језичке праксе био је Јован Стерија Поповић (Милановић 2017).

зову *склизалиише*. Ни Биограђани, иако је Биоград на ударцу студеним сјеверним вјетрима, као да давно нијесу имали леда, јер и они су заборавили тоциљати се, но се, према Загребу, *клизају* и, као што читамо у биоградскијем новинама, састављају *клизачке дружине*“ (Костић 1990в: 235).

Иако пређашње термилошке расправе вођене у Друштву српске словесности нигде експлицитно није споменуо, и Костић је својим негирањем потребе за неологизмима делом стао на страну Вука Караџића, који се противио Стеријиним идејама о новоскованим терминима (Ивић 1998: 209), али га је због идеје о системском грађењу терминологије истовремено могуће сврстати и у Стеријине истомишљенике.

2.4. *Доушћање позајмљеница у терминологији*. Како српске народне и књижевне речи, живе или застареле, нису могле поупунити све термилошке празнине крајем 19. века, Костић је по изузетку допуштао и позајмљенице. Тако је поводом одомаћеног руског медицинског термина *џредохрањиво средсџво* писао: „Али оно како је Стефановић превео реч *preservative*, не бих могао препоручити. Тако гласи, по свој прилици, службени термин у Србији, па како је писац тамо био неколко година општински лекар, то је почем тако за њ прионуло то руско назвање. Ту је боље учинио Бадалић оставивши *prezervativ*, у несташици добре наше речи. Међутим, како би било рећи *одољан*?“ (Костић 1992: 205). Костић, дакле, допушта и позајмљеницу *џрезерватив* (очито дајући предност *речи* у функцији синонима у односу на *синџагму*), али одмах предлаже и домаћи, архаични еквивалент. Утицај руских термина, додајмо, Костић није игнорисао, и понегде их је у својим публицистичким радовима наводио као синониме, маркирајући напоменом њихово порекло, као у примеру у којем се помиње „извежбана или, као што Руси веле, 'острељена' војска“ (Костић 1990б: 162).

2.5. *Доушћање синонима у терминологији*. Термилошке синониме и творбене дублете Костић је допуштао само изузетно. Један пример из сопствене праксе објаснио је у раду о правној терминологији: „Poslije sam ropustio toliko Bogišiću da sam, u dogovoru sa moјim saradnikom g. prof. Al. Egersdorferom, ostavio i *rukodavnika* i *dužitelja* neizmјence, kako mi padne na um“ (Костић 1990а: 237). Критеријуме при селекцији једног од синонима Костић је навео у истом раду, међу којима су доминантни територијална распрострањеност, порекло и делимична измена или очување примарне семантике: „U Hrvatskoј primljena je nenarodna i po analogiji iskovana riječ *vlak*. Ima, dakako, i narodna riječ *vlak*, ali znači neku *mreжу*. Sva Srbija piše *voz*. *Voz* je narodna riječ, ali ne znači upravo *der Zug*, nego *die Fuhr*. Vuk veli: tovar na kolima ili na saonima, npr. *voz drva*, *sijena*, *ein Wagnenvoll*, *currus* (?). Ono, kad je *voz drva* i *sijena*, moglo bi biti i *voz ljudi*, te za nevolju bi podnijelo i za želјeznički 'Zug'. Ali našto natezati kad ima narodna riječ sasvim za tu stvar, a to je *teg*“ (Костић 1990: 235).

Међу Костићевим критеријумима за селекцију термина, дубином лингвистичког промишљања издваја се један: *деривациона продуктивност* термина, тј. број његових постојећих и потенцијалних деривата. Коментаришући творбене дублете *лијечник* и *љекар* (ијекавски облик јер је текст објављен у Црној Гори), Костић луцидно истиче: „У свој Хрватској примљена је ријеч *лијечник*, а у Србији *љекар*. Обје су ријечи, истина, народне, само што се *лијечник* врло ријетко може чути у ustima неписменог народа, управо nigdje осим, као што ми рече г. Луко Зоре, у околини Дубровника. Но главни је разлог против *лијечника* а за *љекара* што је ријеч *љекар* богатија у обличима од ријечи *лијечник*. Лјекар има своју *љекарину* [...], а лијечник је нема нити је може имати“ (Костић 1990: 235).

3. *Лаза Костић као стваралац њравне терминологије*. Теоријско-методолошке основе својих покушаја стварања правне терминологије Костић је детаљно описао, указујући у исто време и на недоумице и на критеријуме при решавању дилема: „Осим Богјића био ми је најобилатији извор живи народни говор, који је и Богјићу био главни кажипут. Но догађало ми се да су ме и Богјић и живи народни говор напустили, оставили у невољи; тада сам се лatio дaleке прошлости, наших правних споменика. Те ријечи, које се неким чине новине, нијесу новине него старине, обновљене старине. У тим споменицима нашао сам тако крaсних, тако чисто народних ријечи, да ми је кашто једна или друга милија била од живогa фолклоре-а“ (Костић 1990: 236). Кључни критеријум нагласио је сам Костић, следећи вуковску и романтичарску традицију: „Иначе сам себи поставио правило, кад би се живи говор одвајао од споменика, да пресуђује жива ријеч“ (Костић 1990: 236).

3.1. *Костићев однос према њију њворбе њермина*. Код стварања нових правних термина, Костићево неексплицитно давање предности *изведеницама* у односу на *сложенице* (чак и оне композите које су потврђене у живом говору) такође је било последица доброг познавања творбене и лексичке структуре народног језика, односно чињенице да сложенице нису типичне за српске и словенске говоре. То не значи да је Костић против сложеница из народног језика, за шта наводимо само један пример: „Одмах у почетку свога посла учинило ми се да је Богјић без велике невоље назвао кредитора *дужителј*, кад има народна ријеч, прави фолклоре, *рукодавач*, *рукодавалач* или *руководник*, све у Вoci, der Gläubiger, creditor, па и *рукодаће*, што и зајам, у Црној Гори“ (Костић 1990: 236). Чињеница да је уз народну лексему *руководник* као решење задржао и Богјићеву кованицу *дужийџель*, и то са цсл. суфиксом *-џель*, може сведочити у прилог тези да је Костић генерално предност давао изведеницама у односу на сложенице или типа *рукодавалац* и сл. То потврђује, уосталом, и његова филолошка терминологија. Преферирањем изведеница у односу на сложенице Костић је по још једном параметру стао насупрот идеја Друштва српске словесности, у чијој терминологији „високи проценат речи представљају сложенице“ (Грицкат 1964: 135).

3.2. *Костићево ѡрађење семантичких ѡромена у ѡравним ѡерминима*. При селекцији термина Костићу је било значајно и прађење историјске се-

мантике лексема и њихово значење у савременом језику, што потврђује и пример избора лексеме *башићина*. У микроанализи Костић креће од потврда значења лексеме у речницима (Вуковом, Миклошичевом и Даничићевом), да би потом закључио: „Sve to pokazuje da je težnja živog narodnog jezika, zatečena još u doba cara Dušana, uputiti značenje riječi 'baština' jednim određenim pravcem, odvesti ga od 'našljedka', od 'hereditas', pa ga privesti slobodnijem, širem, prometnijem, onom drugom po Vuku: das Grundstrück, fundus. Toga sam se i ja držao u svome prijevodu *Pandekata*“ (Костић 1990: 239). Читав низ парадигматских Костићевих решења води тачном закључку: „Правничку терминологију желео је 'предругојачити стубоком', ставити на 'чисту народну основу', али тако да се начини амалгам, синтеза живог и 'старинског' народног језика средњовековних дела“ (Крњевић 1990: 335).³

3.3. *Рецепција Костићевих термиолошких иновација*. Вођена пре свега начелима правне науке, али и не само њима, загребачка интелектуална јавност осудила је Костићево терминотворство: „Костићев превод *Пандекајта* пропраћен је у загребачкој стручној штампи веома оштро и негативно: писали су о њему др Фрањо Ј. Спевец и др Л. Марјановић“ (Палавестра 1992: 290). Помало је парадоксално да је управо у Загребу, центру пуристичких тенденција, осуђивана Костићева смелост при лексичком иновирању једног термиолошког система: „Загребачки критичари, угледни правници, засули су Костићев превод Дербургових *Пандекајта* негативним оценама управо због смеле термиолошке обнове правничког језика, што је оцењено као по науку штетна произвољност“ (Крњевић 1990: 335). Насупрот хрватским негативним реакцијама, Костићев рад на развоју правне терминологије у српској средини је махом позитивно оцењиван.⁴

4. *Лаза Костић као стваралац филолошке терминологије*. Системност у стварању терминологије Костић је исказао и у области филологије. Принципи су и овде остали исти, па су Костићеве термиолошке иновације, пре свега у књизи *О Јовану Јовановићу Змају (Змајови), његову њевању, мишљењу и писању, и његову добу* коју је објавио у Сомбору 1902. године (Костић 1989), али и у другим радовима, готово по правилу изведенице женског рода, грађене најчешће помоћу суфикса *-ица*, *-ка* и *-анка*.

Изведенице са суфиксом *-ица* већ су имале дужу традицију међу термиолошким иновацијама у филологији, нарочито при именовању жанрова

³ У раду већег обима о Костићу као термиологу у обзир би требало узети и његову сарадњу са Б. Богишићем око терминологије црногорског *Имовинског законика* (Костић 1990: 227).

⁴ „Посве супротно, М. Полит-Десанчић дао је овом преводу највишу оцену. У своје доба, и тада изван књижевности и науке о њој, Костићеве термиолошке новине уписане су му у заслуге. Милан Савић бележи, у књизи *Лаза Костић*, да је списом *Основа лејоите у свейћу* Костић 'обогатио оригиналном терминологијом природопис, анатомију и физиологију', да је новосадски лекар Александар Кода писао из Беча концем 1880. године А. Хаџићу: 'У велику му се заслугу мора уписати, прво, што је такав рад у нас уопште покренуо, друго, што је многе термине превео и већином згодно превео'“ (Крњевић 1990: 336).

у поезији. Тако је на пример термин *сагласица* за сонет увео Сава Мркаљ (Павић 1979: 40), термин *усојшица* за посмртну песму Ђорђе Марковић Кодер (Иванић 2011: 95) итд. Само у књизи о Змајевој поезији (Костић 1989), Костић је с таквим или сродним значењем и са истим суфиксом увео велики број неологизама у функцији радних термина: *уводница* (стр. 46), *йојврдница* (104), *убојница* (122, 126, 127); *освејница* (128), *јеваница* (146), *омиљеница* (187), *јогрдница* (191), *узгредица* (204), *јриклојница* (210), *сећаница* (214), *славойјница* (232), *нејојрављеница* (240), *јрекоречица* (242), *навађеница* (244), *јригодница* (268), *јојрајница* (274), *јоновица* (288), *објасница* (345), *клањалица* (360), *јрејворица* (365).⁵

И творбени модели са суфиксом *-ка* и различитим творбеним основама показали су се као продуктивни при именовању различитих песама према њиховом облику, значењу, тематици или функцији. Овакви неологизми са истим значењем појављивали су се и у Костићевој поезији (нпр. *јокајка* у Костић 1991б: 36), али и у књизи о Змају (Костић 1989): *Ђурђевданка* (стр. 157), *сјшармалка* (164), *безримка* (295).⁶

Занимљиво је да су се неологизми са наведеним суфиксом, али другачијим значењем и функцијама, појављивали и у другим терминолошким системима у 19. веку, те да им је судбина била иста као и Костићевим: „Мање је срећно било предлагање речи на *-ка*: *саслушка* (*audientia*), *основка* (база), *условка* (клаузула), *уступка*. С обзиром на сасвим одређене значењске категорије где овај суфикс данас може бити продуктиван, овакве нове речи, којих раније није било у језичком фонду, нису могле да се одрже у животу“ (Грицкат 1964: 138–139).⁷

Коначно, и неологизми са суфиксом *-анка* којима је именован тип поетског дела имали су своју традицију у 19. веку: *Србијанка* Симе Милутиновића Сарајлије и *Роморанка* Ђорђа Марковића Кодера доносиле су овакве кованице и саме наслове, попут етикета на централном месту текста. Кодер је тип песме именован и као *јовечеранка* (Иванић 2011: 95). Ову традицију наставља и Костић, како у својим песмама тако и у својим текстовима о поезији. У Костићевој поезији овакве изведенице имају различите творбене основе: а. *јшугованка*: Бритким ножем љуте страсти / срце си ми узорала, / по њем сеје ситне сласти / тугованка ружа мала („Сад на срцу“, Костић

⁵ О утицају гегавачког (тајног) језика на Сарајлијину творбу изведеница са суфиксом *-ица* в. Војиновић 2011: 114–115. Неологизми са овим суфиксом имају у књизи и друга значења, па тако изведеница *јриновица* (Костић 1989: 374) означава нову реч, кованицу. Суфиксом *-ница* изведен је неологизам који опет означава тип песме: *јокличница* (Костић 1989: 133).

⁶ Истог је значења и неологизам *јшужаљка* (Костић 1989: 392), изведен суфиксом *-аљка*. С друге стране, изведенице са суфиксом *-ка* имају и друга значења, па неологизам *умиљавка* (Костић 1989: 390) означава хипокористик.

⁷ Мимо терминологија, процес творбе нових апстрактних именица са суфиксом *-ка* нарочито су подстакли романтичарски песници (Марковић 1986: 154).

1991в: 20); б. *израјанка*: Али зашто Филишћанке, / мамне танке домишљанке? / Израилке, израјанке („Самсон и Делила“, Костић 1991в: 130); в. *марсељанка*: Наслов „Марсељанка“ (Костић 1991г: 39); г. *свесијанка*: тако зрака сијну свесијанка („Из Омирове Илијаде“, Костић 1991г: 167); д. *бисеранка*: заман стискаш своју шкољку, / бисеранко сакривена („Румен-ружо у пупољку“, Костић 1991г: 177). И неологизам *вилованка* Костић је ставио у наслов своје песме „Међу звездама (Вилованка)“ као њено тематско одређење (Костић 1991б: 109).

Овај тип неологизама није био карактеристика само Костићевог поетског језика, па је тако пишући о књизи Јована Јовановића Змаја *Источни бисер* увео и изведеницу *бисеранка*: „Познајете ли је? Ту вилинску девојку, то чедо зоре и истока, ту дивну бисеранку, познајете ли је?“ (Костић 1991а: 17); „бисеранка је пошла кући нечувена, неутешена“ (Костић 1991а: 19). Са истом функцијом попуњавања термилошких празнина, и значењем типа говора и манифестације, појавиле су се још две кованице: а. *декламанка*: „Елем, тој ће величини бити познато да је беседа забава што се отпочиње уметничким предавањем, онајвише декламанкама, одзивима сјајно-тужне народне прошлости у песничкој души“ (Костић 1991а: 26); б. *благованка*: „а да се свет опорави од необичног душевног напора, од сетног сећања [...] завршује се забава игранком. Мени се тај начин благованке врло свидео“ (Костић 1991а: 27).

У књизи о Змају Костић је увео и сада већ чувене термине за ближе одређење различитих Змајевих песама: *славујанка* (Костић 1989: 90, 95, 102, 137, 138, 158),⁸ *змајованка* (151, 230, 383),⁹ *неразнанка* (102), *јадованка* (314), *умованка* (318) и *бачванка* (399).¹⁰

5. *Закључак*. Сходно језичкој ситуацији у другој половини 19. века, као и победи романтизма над класицизмом, у Костићевој правој и филолошкој терминологији славенизама више није било, осим ретких реактивираних српскословенизама. Славеносрпска лексика руског и рускословенског порекла доследно је, у Вуковом и вуковском духу, уклоњена из Костићеве терминологије, па тако нема ни постојећих лексема ни неологизама са фонетски маркираним суфиксима *-ески*, *-ически*, *-ићелни*, *-есићво* и сл. Костић више није изводио нове термине ни књишким, црквенословенским суфиксом *-ије*, који се крајем 19. в. сасвим повукао пред народним конкурентом. Књишки суфикс *-ићел*, међутим, није му сметао превише у реактивираним архаизмима (уп. *ојравићел* и *дужићел*), иако је и он био „под ударом“ вуковаца крајем 19. в.

⁸ Наспрам изведенице Костић је напоредо али ређе употребљавао и синтагму са истим значењем: *славујска пјесма* (Костић 1989: 93, 95).

⁹ Напоредо са наведеном, Костић је активирао и кованицу са истим значењем: *змајевка* (Костић 1989: 125, 151, 153, 187, 196).

¹⁰ Костићу творбени дублет за Змајеве песме налик на оне из Бачке гласи *бачкуља* (Костић 1989: 398), док друге, сродне, назива *срелица* и *банаћанка* (Костић 1989: 399).

Под истим романтичарским таласом вернакуларизације терминологије, и сложенице се у Костићевој терминологији повлаче пред изведеницама: опет се дакле и неологизми граде у духу српског народног језика, а насупротив термилошким решењима која је у класицистичком маниру понудило Друштво српске словесности са Стеријом на челу.

Када је будућност српске терминологије била у питању, Лаза Костић је с једне стране продужавао Вукову линију, да се при попуњавању термилошких празнина не кују неологизми по непостојећим творбеним моделима, страни српском језичком осећању. Са друге стране, Костић је истовремено и напуштао првобитну Вукову термилошку мисао следећи идеју да се у функцији термина ангажују застареле, неживе лексеме из српског народног и српкословенског језика. Овом идејом, међутим, приближавао се млађем Вуковом моделу обогаћивања терминологије, протумаченом у предговору и изнетом 1847. у преводу *Новог завјейца*, у којем је термилошке празнине попуњавао посрбљеним црквенословенизмима.

Изворе за термилошка решења Костић је препознавао првенствено у свим живим српским говорима, али и у српском писаном наслеђу. До коначне стабилизације, допуштао је по изузетку и извесну конкуренцију термина у форми синонима и творбених дублета. У функцији термина *речи* су добијале предност над *синџагмама*, као и *изведенице* над *сложеницама*.

Костићеве теоријске термилошке идеје нису биле прихваћене, а нису прихваћени ни термини које је предлагао. Већ после пропасти идеје Друштва српске словесности о планској изградњи српских термина, „стварање терминологије препуштено је спонтаности“ (Ивић 1991: 281), а у томе процесу за Костићева решења није било превише разумевања. Његови термилошки ставови и решења несумњиво су, међутим, макар и индиректно утицали на потоњи развој српске лексиколошке и стандардолошке мисли.

ЛИТЕРАТУРА

- Бјелаковић 2017: И. Бјелаковић, *Терминологија код Срба у 18. и 19. веку (математичка географија и картографија)*, Нови Сад: Два пера.
- Војиновић 2011: С. Војиновић, О узроцима језикотворства Симе Милутиновића Сарајлије, у: В. Маговић, М. Матицки (ур.), *Творци српског књижевног језика*, Београд: Вукова задужбина, Институт за књижевност и уметност, 103–117.
- Грицкат 1964: И. Грицкат, Покушаји стварања српске научне терминологије средином прошлог века, *Наш језик* XIV/2–3, 130–140.
- Грковић 1984: М. Грковић, Правна и економска терминологија ћирилских повеља и писамa XII и XIII века, у: уредник Ј. Јерковић (ур.), *Лексикологија и лексикографија*, Београд: САНУ, Филолошки факултет – Нови Сад: Институт за јужнословенске језике Филозофског факултета, Матица српска, 41–46.

- Грковић-Мејдор 2011: Ј. Грковић-Мејдор, Отисци језичке прошлости у делима Лазе Костића, у: Љ. Симовић (ур.), *Лаза Костић 1841–1910–2010*, Београд: САНУ, 59–67.
- Ивић 1991: П. Ивић, *Из историје српскохрватског језика*, Изабрани огледи II, Ниш: Просвета.
- Ивић 1998: П. Ивић, *Преглед историје српског књижевног језика*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Иванић 2011: Д. Иванић, Ка историји рјечотворства у новој српској књижевности, у: В. Матовић, М. Матицки (ур.), *Творци српског књижевног језика*, Београд: Вукова задужбина, Институт за књижевност и уметност, 91–101.
- Крњевић 1990: Х. Крњевић, Поговор, у: Л. Костић, *О књижевности и језику*, Нови Сад: Матица српска, 331–342.
- Марковић 1986: Д. Марковић, Лингвистичка анализа кованица Лазе Костића, *Прилози проучавању језика* 22, 145–161.
- Милановић 2011: А. Милановић, Ковачи песничког језика епохе романтизма, у: В. Матовић, М. Матицки (ур.), *Творци српског књижевног језика*, Београд: Вукова задужбина, Институт за књижевност и уметност, 143–158.
- Милановић 2017: А. Милановић, Вук Караџић у Друштву српске словесности, у: *Књижевност и језик у Друштву српске словесности*, Београд: САНУ [у штампи].
- Милисавац 1986: Ж. Милисавац, *Историја Мајице српске. I део: 1826–1864*, Нови Сад: Матица српска.
- Павић 1979: М. Павић, *Историја српске књижевности класицизма и ѓредромантизма: класицизам*, Београд: Нолит.
- Палавистра 1992: П. Палавистра, Напомене, у: Л. Костић, *О књижевности; Мемоари II*, Нови Сад: Матица српска, 273–349.
- Радовановић 2011: М. Радовановић, Поводом Лазе Костића: оглед о језику, у: Љ. Симовић (ур.), *Лаза Костић 1841–1910–2010*, Београд: САНУ, 85–91.
- Ранђеловић 2016: А. Ранђеловић, *Језикословна терминологија код Срба*, докторска дисертација у рукопису, Београд: Филолошки факултет.

ИЗВОРИ

- Костић 1989: Л. Костић, *О Змају*, прир. Д. Живковић, Нови Сад: Матица српска.
- Костић 1990: Л. Костић, *О књижевности и језику*, прир. Х. Крњевић, Нови Сад: Матица српска.
- Костић 1991а: Л. Костић, *О књижевности; Мемоари I*, прир. П. Палавистра, Нови Сад: Матица српска.
- Костић 1991б: Л. Костић, *Песме 1*, прир. В. Отовић, Нови Сад: Матица српска.
- Костић 1991в: Л. Костић, *Песме 2*, прир. В. Отовић, Нови Сад: Матица српска.
- Костић 1991г: Л. Костић, *Песме 3*, прир. В. Отовић, Нови Сад: Матица српска.
- Костић 1992: Л. Костић, *О књижевности; Мемоари II*, прир. П. Палавистра, Нови Сад: Матица српска.

Александар М. Миланович

РАЗВИТИЕ СЕРБСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОЙ МЫСЛИ В XIX ВЕКЕ:
ВКЛАД ЛАЗЫ КОСТИЧА

Резюме

В работе анализируются теоретико-методологические подходы к развитию и стабилизации сербской терминологии, заложенные Лазой Костичем, а также конкретные результаты его деятельности в виде предложенных правовых и филологических терминов. Исходя из языковой ситуации у сербов во второй половине XIX века, Костич отказывается от актуальных славянизмов русского и русско-славянского происхождения, одновременно возрождая только редкие архаичные сербославянизмы. Параллельно с данным процессом Костич образует и неологизмы в духе народного языка, стремясь обеспечить их системность путем выбора словообразовательного типа (деривация), словообразовательных моделей и словообразовательных морфем (прежде всего характерных суффиксов), уже имевших определенную традицию использования при образовании терминов.

Ключевые слова: Лаза Костич, терминология, неологизм, архаизм, заимствование, славянизм, сербославянизм, производное слово, сложное слово